

Глобалізація і нові принципи розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку

Завада Т. Й.¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2022	Право	336.74

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7993381>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджено особливості розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку у зв'язку з процесами глобалізації. Акцентовано на проблемах, що впливають з часткових спроб вирішення проблеми регулювання криптовалютного ринку на рівні національного законодавства без досягнення позитивної динаміки у цьому питанні на міжнародному рівні. Доведено, що в основі міжнародної співпраці з питань врегулювання криптовалютного ринку мають домінувати принципи міжнародного права. Обгрунтовано комплекс принципів, на основі яких може відбуватись робота з погодження національних та міжнародних інтересів у контексті врегулювання функціонування криптовалютного ринку в умовах глобалізації.

Ключові слова: фінансово-правове регулювання, криптовалюта, криптовалютний ринок, глобалізація, міжнародне право.

Globalization and new principles of development of financial and legal regulation of the cryptocurrency market

Annotation. Currently, there is an urgent need to regulate the functioning of the cryptocurrency market in the context of the development of social relations. The quality of the regulatory framework regarding the legal status of cryptocurrencies and participants in the cryptocurrency market remains inadequate. Dismissed draft laws aimed at regulating the cryptocurrency market lacked sufficient financial and legal justification, as evidenced by expert opinions and analysis of their texts, which revealed that the authors of the draft laws adopted a narrow approach to addressing the issue of cryptocurrencies. Furthermore, due to the current definition of cryptocurrencies as unsecured virtual assets in the current version of the Law of Ukraine "On Virtual Assets," the question of cryptocurrencies has practically been removed from the agenda.

In the time of war with Russia, when all the forces of the state and government should be directed towards strengthening the defense capability and financial security of Ukraine, ignoring a potential source of financial growth, as well as threats to national security, seems unfounded.

This article examines the peculiarities of the development of financial and legal regulation of the cryptocurrency market in relation to globalization processes. The focus is on

¹ ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», <https://orcid.org/0000-0003-4321-5987>

the problems arising from partial attempts to address the regulation of the cryptocurrency market at the national legislative level without achieving positive dynamics in this matter at the international level. It is demonstrated that international cooperation on the regulation of the cryptocurrency market should be based on the principles of international law. A complex of principles is substantiated, based on which work can be carried out to harmonize national and international interests in the context of regulating the functioning of the cryptocurrency market in the conditions of globalization.

It is argued that in the context of globalization, an important condition for the effective response of lawmaking entities to dynamic changes in social relations is the timely development and implementation of principles for the development of financial and legal regulation of the cryptocurrency market at various levels, as the cryptocurrency market is an important component of the global economy that transcends national borders.

Keywords: financial and legal regulation, cryptocurrency, cryptocurrency market, globalization, international law.

Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин постає гостра необхідність в урегулюванні функціонування ринку криптовалют. Нині якість нормативно-правового урегулювання правового статусу криптовалют та учасників криптовалютного ринку залишається недостатньою. Відкинуті законопроекти, що стосувались врегулювання ринку криптовалют не мали достатнього фінансово-правового обґрунтування, що підтвердилось експертними висновками і аналізом їх тексту, з якого випливало, що автори законопроектів обрали надто вузький підхід до вирішення проблеми криптовалют. Разом з тим, питання криптовалют, у зв'язку з їх визначенням у поточній редакції Закону України «Про віртуальні активи» як незабезпечених віртуальних активів, практично знято з порядку денного.

Озвучена ще на початку лютого позиція НКЦПФР щодо того, що «Комісія та Нацбанк регулюватиме лише забезпечені ВА. НБУ регулюватиме інструменти грошового ринку, а НКЦПФР – інструменти фінансового ринку та інші, забезпечені матеріальними цінностями, а «Прийнятий закон не регулює криптовалюти, але закріплює регулювання постачальників послуг, пов'язаних з ними, – цим також займатиметься Нацкомісія» [1].

Нині у часі війни з росією, коли усі сили держави і уряду мають бути спрямовані на посилення обороноздатності і фінансової безпеки України, видається безпідставним ігнорування потенційного джерела фінансового зростання, але також і загроз у сфері національної безпеки.

Метою статті є обґрунтувати принципи розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку у світлі глобалізації.

Результати

У світлі глобалізації важливою умовою ефективного реагування суб'єктів правотворення на динамічні зміни суспільних відносин є оперативна розробка і втілення принципів розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку на різних рівнях, оскільки криптовалютний ринок є важливою складовою глобальної економіки, що перетинає кордони країн.

Щодо глобального рівня можемо відзначити наступне. Криптовалютний ринок суттєво впливає на міжнародну економіку завдяки своїй масштабності та потенціалу залучення великої кількості інвестицій. Криптовалюти сприяють міжнародним транзакціям з меншими комісійними витратами та без залучення посередницьких банківських послуг. Криптовалюти на міжнародному рівні є інструментом для

залучення інвестицій в міжнародні проекти та стартапи. Зрештою, криптовалютний ринок нині є достатньо розвиненим для того, щоб впливати на міжнародний ринок цінних паперів, оскільки криптовалюти є альтернативним інструментом для інвестування та торгівлі [2].

Правова парадигма міжнародно-правового регулювання ринку криптовалют передбачає створення міжнародних норм та стандартів, які забезпечать безпеку та захист інвесторів та споживачів, прозорість та стабільність ринку, розвиток інноваційних технологій та врахування особливостей регулювання в різних країнах та регіонах світу.

На тлі геополітичної ситуації та військового вторгнення росії в Україну, світ готовий спільними зусиллями напрацьовувати засади кооперації у сфері криптовалют з метою забезпечення безпеки та стабільності ринку криптовалют та блокчейн технологій.

Оскільки криптовалюти мають глобальний характер та не мають прив'язки до конкретної держави, міжнародна спільнота розуміє необхідність спільних зусиль та кооперації у сфері регулювання та контролю за обігом криптовалют. Така співпраця може забезпечити ефективний нагляд за діяльністю суб'єктів, які займаються виробництвом та обігом криптовалют, а також забезпечити попередження використання криптовалют для фінансування тероризму та інших злочинів [3].

З огляду на нинішню геополітичну ситуацію, усі держави світу мають розглядати можливість посилення співпраці у сфері криптовалют, щоб забезпечити більш ефективний контроль та нагляд за обігом криптовалют, а також зменшити можливі ризики їхнього використання для злочинної діяльності [4].

Існують об'єктивні причини, з яких деякі держави не можуть напрацьовувати ефективні національні механізми регулювання криптовалютного ринку до того, як будуть сформовані міжнародні правила та стандарти [5]. Перш за все, слід визнати, що попри понад десятирічну історію, криптовалюти залишаються новим суспільним і економічним феноменом для багатьох держав та ринків, а відтак бракує кваліфікованих фахівців, які можуть від імені держави розробляти ефективні політики та реалізовувати їх для регулювання ринку. Крім того, різні країни мають різний рівень розвитку економіки та правової системи, деякі країни можуть мати більш прогресивний підхід, в той час як інші можуть бути більш консервативними. Зрештою, криптовалюти мають глобальний характер та не мають прив'язки до конкретної держави, відтак «усвідомлення» їх правової природи на національному рівні без наявності спеціальних міжнародних правових інструментів, відповідних міжнародних стандартів та правил залишається неможливим або обмеженим у ефективності.

Історія свідчить про те, що більшість держав світу можуть домовитись про спільне регулювання певних суспільних відносин. Прикладами є, зокрема:

Паризька кліматична угода або Паризька угода (фр. L'accord de Paris) – міжнародний документ, який було укладено 195 державами з метою зменшення викидів парникових газів та боротьби зі зміною клімату;

Статут Міжнародного суду ООН – невід'ємна частина Статуту ООН, визначає організаційні засади, порядок діяльності, компетенцію та процедуру Міжнародного Суду ООН;

Всесвітня організація з охорони здоров'я – це міжнародна організація, до якої приєдналися більшість держав світу, з метою забезпечення підвищення рівня охорони здоров'я та зниження ризиків захворювань.

Варто відзначити, що кожна з наведених ініціатив асоційована з певними фінансовими питаннями, а ініціатива щодо створення Міжнародного валютного фонду, до якого приєдналися більшість держав світу з метою забезпечення стабільності

валютного ринку та економічного розвитку – безпосередньо пов'язана з урегулюванням фінансово-правових відносин, у тому числі на міжнародному рівні.

Отже, існують приклади, коли більшість держав світу домовлялись про спільне регулювання певних суспільних відносин, і така співпраця сприяє покращенню якості життя людей в усьому світі. Разом з тим, міжнародні угоди між державами можуть спричиняти втрату частки національного суверенітету через деякі механізми, передбачені такими угодами. Це, наприклад, механізми відповідальності перед міжнародними організаціями, прийняття спільних рішень і обмеження суверенних дій.

Деякі міжнародні угоди вимагають, щоб держави дотримувалися певних правил, норм та стандартів, які встановлені міжнародними організаціями, наприклад, ООН, Міжнародним Валютним Фондом, Світовою Торговельною Організацією тощо. Прийняття таких угод означає, що держава погоджується обмежити свій суверенітет встановлювати певні власні правила та норми.

Міжнародні угоди зазвичай передбачають спільне з іншими державами прийняття рішень, а отже держава подекуди у внутрішніх питаннях не може прийняти рішення самостійно, що очевидно означає втрату певної частки національного суверенітету.

Деякі міжнародні угоди можуть обмежувати можливість держави реалізовувати певну діяльність на своїй території або за її межами. Наприклад, угода про заборону ядерних випробувань обмежує державу в проведенні ядерних випробувань, які за інших умов можуть тлумачитись як необхідні для забезпечення національної безпеки.

Криптовалюти та цифрові технології змінюють світ у неочікуваний спосіб, створюючи конфлікт між діджиталізованою свободою та національними інтересами держав. З одного боку, розвиток цифрових технологій забезпечує більшу свободу та незалежність, особливо для людей і компаній, які не мають державної підтримки. З іншого боку, це може призвести до руйнування світового порядку, який ґрунтується на національних інтересах держав та державного регулювання. У випадку інтенсивного розвитку криптовалют у майбутньому, цей конфлікт може зростати. Деякі держави можуть сприймати криптовалюти як загрозу своїм інтересам, особливо у випадку, коли ці валюти використовуються для незаконних дій, таких як фінансування тероризму, відмивання грошей та торгівля наркотиками.

Можливі шляхи вирішення цього конфлікту включають створення міжнародних механізмів регулювання криптовалютного ринку, які б забезпечували безпеку та стабільність фінансової системи [6]. Такі механізми можуть бути розроблені через співпрацю між державами, міжнародними організаціями та приватними компаніями. У довгостроковому періоді в очікуванні оновленої діджиталізованої цивілізації важливим є закладення основ для розвитку світової економіки, яка була б менш залежною від національних валют та більш інтегрованою в цифровий світ. Це може сприяти зменшенню конфлікту між діджиталізованою свободою та національними інтересами і збільшенню майбутньої стабільності світової фінансової системи.

Опираючись на окреслені міркування, можемо запропонувати наступні глобальні принципи регулювання криптовалютного ринку на основі міжнародних правових угод.

1. Міжнародне визнання діджиталізованої свободи як права людини.
2. Міжнародне визнання загроз і перспектив криптовалют як нової форми суспільних відносин, що впливає з діджиталізованої свободи і не знає кордонів інших, ніж встановлені фізичною доступністю мережі Інтернет.
3. Довгострокове планування стабільності світової фінансової системи на тлі нових викликів, обумовлених швидким технологічним прогресом, розвитком фінансових технологій, що поширюються у глобальній мережі, діджитальною децентралізацією фінансово-правових відносин і переходом ініціативи у фінансовому

секторі до приватних компаній, які ініціюють поширення криптовалют та мають вирішальний вплив на криптовалютний ринок.

4. Міжнародна співпраця щодо попередження діджиталізації злочинності, попередження ухилення від сплати податків, вчинення злочинів з використанням або об'єктом яких є криптовалюти, а також створення міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за такі злочини.

5. Міжнародна гармонізація національних та глобальних інтересів у питаннях, що стосуються створення, видобутку та обігу криптовалют, у тому числі укладення угод, що стосуються оподаткування, захисту інвесторів і споживачів, стабільності криптовалютних ринків.

Кожен з цих принципів може стати основою для укладення глобальних міжнародних договорів або єдиного документу на кшталт Загальної декларації прав людини, виконання якого сприятиме об'єднанню світу, підвищенню якості життя людства і процвітанню цивілізації у довгостроковій перспективі з урахуванням тенденцій діджиталізації.

Обґрунтування принципів розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку на рівні держави в умовах глобалізації має враховувати динаміку суспільних відносин глобального рівня. Як ми довели у попередніх підрозділах, на нинішньому етапі на глобальному рівні досі відсутні ініціативи щодо урегулювання принципових питань розвитку криптовалют і криптовалютних ринків.

Очевидно, що у довгостроковому періоді по мірі реалізації глобальних принципів національні політики будуть трансформуватись. Проте на сучасному етапі при формуванні національних принципів фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку слід акцентувати на національному суверенітеті і національних інтересах.

Необхідно зауважити, що дотримання національних інтересів у фінансовій політиці щодо криптовалют, криптовалютного ринку і суміжних публічно-правових відносин не означає автоматично відмову від міжнародного співробітництва на тлі глобалізаційних процесів. Однак, з іншого боку, новизна даних суспільних відносин породжує методологічний розрив між сприйняттям векторів розвитку фінансово-правового регулювання криптовалют з боку законодавчої, виконавчої та судової влади, фізичних і юридичних осіб.

Іншими словами, принципи розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку на рівні держави очікувано трансформуватимуться на тлі глобальних перетворень, які призведуть до глобальної гармонізації інтересів, але до того провідною ідеєю залишатиметься внутрішньосистемна гармонізація інтересів.

У поточній редакції Закону України «Про віртуальні активи» відображено низку принципів, напрацьованих в українській фінансовій системі за час від 2014 року, коли Національний банк вперше оголосив офіційну позицію щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin.

Як ми попередньо довели аналізуючи законопроекти, що стосувались врегулювання фінансово-правових відносин, пов'язаних з обігом криптовалют, загальна парадигма, яка визначила підхід до регулювання криптовалютного ринку в Україні сформувалась під впливом фінансово-правової школи, яка відносить криптовалюти до віртуальних активів. Така парадигма поширена здебільшого у США та окремих європейських країнах, законодавці та уряд яких пішли шляхом визнання криптовалют віртуальними активами.

Виходячи з окресленої парадигми, у поточній редакції Закону України «Про віртуальні активи» встановлено ключовий принцип, який, де-юре, застосовуватиметься після набуття Законом чинності, а де-факто вже зараз є основою

для врегулювання публічних відносин, пов'язаних з криптовалютами – «Віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги)».

Крім цього, Законом визначено низку принципів державного регулювання обороту віртуальних активів (ст. 14). Варто наголосити на відмінності поняття «принципи регулювання обороту...» і «принципи регулювання ринку».

Принципи регулювання обороту активів – це сукупність основних правил і вимог, які встановлюються законодавством для регулювання обігу різних видів активів, таких як майно, цінні папери, грошові кошти тощо. Ці принципи передбачають встановлення чітких правил та вимог щодо прав власності, розпорядження, використання, передачі та захисту активів. Натомість принципи регулювання ринку активів – це сукупність правил та вимог, які встановлюються законодавством для регулювання функціонування ринку різних видів активів, таких як цінні папери, валюта, товари тощо. Ці принципи встановлюють чіткі правила щодо здійснення операцій на ринку активів, визначають обов'язки та права учасників ринку, встановлюють вимоги щодо забезпечення безпеки операцій та захисту прав інвесторів. Їх основним завданням є забезпечення ефективної та стабільної роботи ринку, запобігання зловживань та маніпуляцій на ринку, забезпечення прозорості та довіри учасників ринку, а також захист прав та інтересів інвесторів. Принципи регулювання ринку активів можуть включати вимоги щодо дотримання правил ведення бізнесу, обмеження конфлікту інтересів, забезпечення інформаційної прозорості та достатньої конкуренції на ринку. Вони можуть також визначати процедури здійснення та реєстрації операцій на ринку, встановлювати вимоги до документів, які використовуються в операціях з активами, та встановлювати механізми контролю за виконанням вимог законодавства.

Чи застосовні окреслені у ст. 14 принципи до, власне, ринку криптовалют? На перший погляд так. Доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки видаються належними принципами, що мали б встановлювати межі втручання держави у процеси реалізації діджиталізованої свободи. Разом з тим, поглянемо, для прикладу, на принципи валютного регулювання, визначені у ст. 2 Закону України «Про валюту і валютні операції». Законом визначено три такі принципи, зокрема, 1) свобода здійснення валютних операцій; 2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання; 3) самостійність та ринковість валютного регулювання.

З іншого боку, у Законі України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» не пропонується принципів такого регулювання, їх, натомість, можливо вивести з елементів мети, описаних у ст. 2: «створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринків капіталу фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства»; «забезпечення прозорості функціонування ринків капіталу, їх учасників та організованих товарних ринків» і т.д.

Принципи фінансово-правового регулювання ринків впливають з моделі державної політики, яка передбачає встановлення правових норм та регуляторних механізмів, які дозволяють забезпечити ефективне функціонування фінансових ринків та зменшити ризики фінансових криз.

Новизна суспільних відносин, пов'язаних зі зміною соціально-економічних умов та технологічним прогресом, не дозволяє швидко сформулювати цілісну та гармонійну політику державного регулювання. У зв'язку зі змінами у суспільстві та економіці, держава повинна адаптувати свою політику та законодавство до нових викликів. Нові виклики вимагають швидкого та ефективного реагування з боку держави, але розробка та введення нових правових норм та механізмів регулювання займає тривалий час. Додатково ускладнюється ситуація у випадку, коли різні соціальні групи

та стейкхолдери мають різні погляди на те, як повинна бути здійснена політика державного регулювання, що може призвести до конфліктів та затримок в прийнятті рішень. Наприклад, одні групи можуть вимагати більш суворого регулювання ринку, тоді як інші – обстоюють ліберальні підходи.

Окреслені міркування підтверджують доцільність напрацювання єдиного комплексу принципів фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку на рівні держави. Разом з тим, визначення принципів ще не означає їх дотримання, оскільки в умовах правового вакууму принципи можуть стати своєрідними гаслами, правореалізація під якими може набувати діаметрально протилежного спрямування.

З урахуванням окреслених міркувань пропонуємо наступну ієрархічну будову мети, цілей та політики фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку України, що об'єднується у правовій ідеології з цього питання.

Правова ідеологія – це система цінностей, принципів та поглядів на роль та функції права, яка визначає те, як повинна бути організована правова система та які мають бути цілі та завдання правової діяльності. Правова ідеологія відображає основні принципи та цінності, на яких базується державна політика в галузі права, та визначає основні напрямки правових реформ. В залежності від політичної системи країни, культурних та історичних традицій, правова ідеологія може бути різною. Наприклад, в демократичних країнах, правова ідеологія ґрунтується на принципах рівності, свободи та справедливості, тоді як в авторитарних країнах, правова ідеологія може бути спрямована на забезпечення стабільності та контролю.

Правова ідеологія складається з декількох елементів, які взаємодіють між собою та формують загальний підхід до регулювання правових відносин в державі. Основними елементами правової ідеології є:

- ідея – візія того, якими повинні бути далекосяжні результати правового регулювання, що формується на основі правових та культурних традицій, ситуації в суспільстві і міри демократії в державі;
- принципи – загальні положення, які відображають основні цінності та принципи права і є основою для формулювання правових норм та рішень;
- цілі – конкретні завдання, які ставляться перед правовою системою;
- програма дій – це конкретні кроки та дії, які необхідно здійснити для досягнення цілей та реалізації принципів;
- система нормативно-правових актів, які забезпечують регулювання правових відносин;
- однозначність інтерпретації – тлумачення правових норм та їх застосування в конкретних випадках;
- форми взаємодії – способи взаємодії між правовою системою та громадянами, бізнесом, іншими державами тощо;
- ступінь лібералізації – міра ринкової конкуренції та свободи економічних процесів;
- спрямованість на інновації – у світі, де технології швидко розвиваються, правова система повинна бути готова до змін, створювати стимули для розвитку нових технологій та інновацій, сприяти їх захисту та комерціалізації.

Залежно від історичного, культурного, політичного та економічного контексту, елементи правової ідеології мають різний акцент та співвідношення між собою. Взаємодія цих елементів визначає загальний підхід до регулювання правових відносин в державі.

Висновки

Результати проведеного дослідження можемо узагальнити у вигляді наступних висновків.

Глобалізація суттєво впливає на розвиток криптовалютного ринку, змінюючи його динаміку і характеристики. Поява криптовалют та їх глобальна природа створюють нові виклики для фінансово-правового регулювання.

Криптовалютний ринок потребує нових принципів регулювання, які враховуватимуть його глобальний характер. Традиційні підходи до фінансового права можуть бути недостатніми для ефективного регулювання цього ринку.

Нові принципи розвитку фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку повинні включати глобальну координацію та співпрацю між країнами. Спільні стандарти, норми та принципи можуть допомогти забезпечити стабільність і прозорість ринку.

Фінансово-правове регулювання криптовалютного ринку повинно бути гнучким і адаптованим до прогресуючих технологій та інновацій. Запровадження принципу технологічної нейтральності допоможе забезпечити сучасність регуляторних рішень.

Нагальним питанням є формування збалансованої державної політики, яка сприятиме розвитку криптовалютного ринку, забезпечуючи одночасно захист інвесторів, запобігання фінансовим злочинам та збереження фінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. У НКЦПФР розповіли, як регулюватимуть ринок віртуальних активів в Україні. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/u-nktspfr-rozpovily-iaak-rehuliuvatymut-rynok-virtualnykh-aktyviv-v-ukraini/>
2. Vidal-Tomás D. The Effect of the Launch of Bitcoin Futures on the Cryptocurrency Market: An Economic Efficiency Approach. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7390/9/4/413/htm>
3. Кибиш І. В., Лугіна Н. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням криптовалют. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 287-292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2022_4_54
4. Пархоменко Ю. В. Зміна ролі криптовалют у світовій фінансовій системі через збройну агресію проти України. Наукові праці НДФІ. 2022. Вип. 2. С. 21-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2022_2_3
5. T. Maurer, Nelson A. Cyber threats to the financial system are growing, and the global community must cooperate to protect it. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2021/03/global-cyber-threat-to-financial-systems-maurer.htm>
6. Roy E. Allen. Financial globalization since the 1970s. URL: https://www.elgaronline.com/view/9781785361104/chapter01.xhtml?tab_body=fulltext-copy1